

CAUSÆ FORENSES.

CÆTEROS INTER GALLIÆ POPULOS

QUIS FERRE PRIMAS DICENDUS SIT?

CAUSA PRIMA.

In genere Deliberativo.

ARGUMENTI EXPLICATIO.

Certatur inter præcipuos Gallia Populos de Provincia, quam quisque Patriam agnoscit, excellentia. Causa defertur ad Iudices, apud quos singuli pro Gente sua diligenter perorant.

ACTORES.

VASCO.

AREMORICUS.

NORMANNUS.

PARISINUS.

PICARDUS inexpectatus & improvifus Intercessor.

JUDEX.

VASCO.

AMbulanti mihi nuper cum quibusdam è coætanis meis sermo fortè incidit, de Provinciæ, quam quisque patriam agnosceret, excellentia, & gravis deinde orta controversia est. Hic enim Aremoricam, Normanniam iste, alter Parisios patriam habet. Ego, quod beneficium reputo maximum, pro quo & immortales habeo Superis gratias, in Vasconia sum natus. Animis inter disputandum incalcentibus, temperavi mihi non mediocriter, Auditores; Nam, si ventum esset ad manus, & rem decerni ferro passus essem, disjudicata lis jam foret, & singulos, quotquot erant, Muscas ut, contrivissem.

At, ut est bona Vasconum indoles, putavi parcendum esse iræ & sanguini, & controversiam totam ingenio potius, quàm armis, apud vos arbi-

tros

ros ac Iudices esse dirimendam. Ac licet paucos è vobis Vascones agnoscam, ego tamen pro Vasconibus Vasco dicturus nullius Iudicium reformido; imò cæteris ultro volensque permisi, meditati diù multumque ut ad dicendum accederent; dum ipse ex tempore, & pauca tantum gentis meæ in gratiam sine ullo ordine dicerem.

Sed quid agam, Iudices? unde potissimum exordiar tam breves inter, quas mihi metipsum præscripsi, orationis angustias? quem putatis servandum esse mihi dicendi modum? Ita multa statim occurrunt, quæ Vasconum gentem postulant cæteris omnino gentibus anteponi! Vultis ut incipiam ab ingenii dotibus? vultis ab indolis animique præstantiâ? vultis à gratia corporis? hæc enim omnia in Vasconibus summa nuncupantur, & revera sunt.

Agite enim verò, quanta vis ingenii in unoquoque nostrum, quàm singularis perspicacia, quàm ingenius lepos elucet! Ut excogitamus feliciter! ut scribimus lepidè! ut acutè venustèque narramus! Atque id, quod dico, Iudices, usque adeo verum est, & ab omni suspitione vel mendacii, vel insolentis jactantiæ prorsus alienum; ut, si quid factum solerter, aut dictum ingeniosè, id continuo Vasconibus tribuatur, quasi, mirabile quidquid est, credi non possit, nisi de Vasconibus memoretur. Scilicet nemo nascitur apud nos, nisi ingeniosus; & quod in aliis rarus ac ferus esse solet longioris studii & improbi laboris fructus, id nobis instum à natura ipsa nullo labore nostro videtur.

Quid Vasconum solertia ac sagacitate notum magis ac magis decantatum? Est aliquid usquam tam invium, quò non penetret? tam intricatum,

quod non expediat? tam arduum, quod non superet? tam elatum, quò non evolet. Aliis opus est multis præsidiiis rem ut faciant; opes, auctoritas, gratia nisi adfuerint, vel aggredi sustinent nihil, vel in mediis conatibus miseri deficiunt. Nos sola freti solertia atque industria ad magna quæque Togæ vel Militiæ munera pervenimus. At in bello præsertim, Iudices, quales sumus! Quot Vascones, tot Casares dixeris; quibus venisse ac vidisse satis est, ut vicisse pariter videantur.

De forma corporis atque elegantia dicerem pluribus, nisi jam actum agerem. Facite vel ex me uno de reliquis conjecturam, Iudices; inspicite diligenter à capite ad calcem; diffusam toto corpore gratiam considerate. Neque mirum est, si in omni palæstra atque exercitatione excellimus, si cantamus bellè, saltamus eleganter, Iudimus venustè, tractamus arma scienter; si in equo sedemus Alexandro Magno pulcrius. Ipsa loquendi ratio ac vocis sonus eas habent illecebras, ut Vasconibus, placere idem sit ac loqui. Quid ad hæc Normannus, Iudices? Ingenium, credo, ventitabit vobis, seu fallacias potius ac dolos, quibus incautos decipit, non Vascones. Prædicabit indolem assentationis melle conditam, qua simplices ac bonos inescat, non perspicaces, quales nos sumus, ac cautos.

Quid Aremoricus? gens hominum minimè mala, Iudices; de qua religioni ducerem, maledixisse: at non ea perspicacia mentis, quæ venire nobiscum in certamen possit. Tale gentis ingenium, mihi credite, quale corpus est: bonum quidem ac probabile; non ita argutum, ædèpol, ac delicatum.

Unum video Parisinum, Iudices, qui umbratili quadam vel ingenii,

LI. 4. vel.

vel indolis elegantia facere fucum possit. At qui genus hominum penitus inspexerit, is vernis ac recens natis floribus meritò dixerit similes. Illi scilicet dum exoriuntur aut adulescunt, perstringere oculos solent; verum cum crevere tandem, omnem pariter cum annis leporem ac venustatem deperdunt.

Plura parco dicere Vasconum in gratiam, dicant illi vicissim pro se, si quid habent, aut potius, si consultum sibi velint, aeternum conticescant.

A R E M O R I C U S.

Et erit aliquis postea, qui linguæ volubilitate atque ubertate sermonis Vascones longè principes esse neget? Audiistis, quotquot hic adestis, Viri illustrissimi, & suspexistis incredibilem dicentis industriam, venustatem oris, multiplicem ac variam peregrinæ vocis inflexionem, & mirificam totius hominis confidentiam. Quas quidem dotes neque nos crassiores Aremorici, neque quisquam eorum, opinor, qui in hodierna causa descendunt Actores, confidat æmulari.

Me certè (quid enim inficiar) non minùs, quàm unumquemque vestrum affecit Orator illè Garunnæ, qui me sic oblectavit, ut causæ meæ ne minimùm officeret. Etenim notum est omnibus, quàm paràm habere soleat ponderis, quidquid id genus homines garrunt, adeo eorum indoles tota ad illudendum est comparata; adeo sibi vindicant, tanquam pro jure suo, ut falsa pro veris, incredibilia pro certis impune garrant.

Itaque, quod in hac Oratione tua à veritate deflexeris, id in te adeo non reprehendam, ut potius laudandum existimem. Fecisti pro gentis

consuetudine, morem patriæ retinisti; sustinisti apud omnes conceptam de te expectationem; dixisti ingeniosè, confidenter; risit percellbris hic clarissimorum Virorum cætus; plausit dicenti, gratulatus est; habes justam laboris mercedem; hac laude fruire, quam tibi non invidemus, dum nos de Principatu, quò certè non aspiras, te non jam adversario, sed, si volueris iudice, decertabimus.

Igitur, Auditores, ut ad rem nostram veniamus; cum non ea sit tam felix nostræ gentis indoles, ut jocularibus præstigiis, quod à Vascone fati lepidè factum non negem, animos vestros oblectare possim, eò me converto totum, ut veris ac solidis, quod ille neglexit, argumentis demonstrarem, quantum Provinciæ nostræ homines cæteris antecellant.

Atque utinam per tempus liceret omnes gentis nostræ dotes, decora omnia, quæcumque vel domi, vel foris tam prudenter, quàm fortiter facta sunt, commemorare, antiquitatem originis referre, laudare nobilitatem, facillè quivis vestram intelligat, Aremorica nostræ Principatus gloriam deberi. Sed quoniam temporis angustiis serviendum esse sentio, necesse est breviorē inire me viam, & vim Orationis omnem his præsertim momentis coercere.

Credo, Auditores, vestram dubitare neminem; ut animus in homine pars longè nobilissima reputatur, ita, qui præcellat animo, eum cæteris omnibus potiorē videri. Animi verò ipsius quis neget virtutes censeri præcipuas Fortitudinem & Bonitatem, quas ego Aremorica gentis tam proprias esse contendo, ut reliqui in tota Gallia populi venire laudis hujus in contentionem non debeant.

Ac

Ac de Fortitudine primùm dicturus, quàm multa referre possim avitæ laudis monumenta, quibus gens nostra fortitudinis gloriam sibi vindicet. Hoc ipsum, quod ab omni pœne ævo vulgo ferimus Britones nomen, unde nobis inditum, vel quid aliud sonat præter victoriarum insignia, quas nostri homines de majore Britannia olim reportarunt. Impatientes illi servitutis, & suæ libertatis amatores, jugum, quod imponere barbari meditabantur, detrectavere viriliter, & repressa felicibus auspiciis hostis superbi ferocia, rerum fortiter gestarum famam unà cum ipso nomine in Gallias transmisere. Hinc verò quantum rebus Gallicis decus ac præsidium accessit, dum armorum nostrorum laudè securitatem toti imperiò præstamus ac gloriam. Fuit ulla gens in Gallia tam famosa suis Ducibus, tam invicta bello, tot victoriis ac triumphis nobilitata? Sed quid ego hæc memorem, quæ notiora sunt & historicarum luce magis illustrata, quàm ut cuiquam obscura esse possint. Mitto pariter, quot heroas illa procreavit. Vos mihi instar omnium eritis, tu Guescline, tu Clifsoni, quos ego cum appello, intelligitis ipsam fortitudinem fuisse appellatam: qui quandiu summam rei bellicæ Præfecturam in Gallia gesserunt, quantum imperiò toti nomen, quantum apud omnes Europæ Populos Gallicæ virtuti famam peperere!

Quamquam prætereantur memoria, per me licet, quæ vetera sunt, Auditores; Aremorica gentis fortitudinem ex nostris temporibus æstimate. Agite, in his bellorum æstibus, in illa sævientium undique armorum diuturnitate, cui nullum adesse finem ac modum tam graviter exposulamus; quidem in tota, quàm latè patet, Gallia populus strenuam magis ac magis

utilem navat rebus nostris operam Aremorica gente? quis se tam formidabilem conjuratis in nos hostibus exhibet? quis tam certam, tamque continuam ipsis cladem ac perniciem importat? Unam testabor urbem, eamque in nostra Provincia non primariam, unde plus fortitudinis ac roboris; quàm ex reliquis totius regni partibus emanat. Macroviopolim dico, Judices, cujus vel audito nomine, an non redit vobis in mentem, quantum nostrorum hominum fortitudini Gallia debeat.

Nam quid ego hic memorem purgata infestis prædonibus maria? quid loquar raptas ex hostibus diebus prope singulis & in portus nostros prædas advectas? quid capta, vel depreffa, vel incensa omni numero majora tam Batavorum, quàm Britannorum navigia enumerem? quid relatas toties navalibus in præliis victorias extollam? An cuiquam videbor vel ambitiosus præter modum, vel jactantior, quàm par sit, dum hæc prædico? an quidquam dictum est à me, quod vestris auribus atque oculis usurpare quotidie non liceat?

Senferunt certè hostes ipsi, quàm funesta sibi, quàm exitiosa foret vel ista pars Aremorici populi, qui ad evertendam funditus Macloviopolim nihil intentatum aut doli, aut sceleris reliquerunt. Meministis, Judices, quibus Britannia Hollandiaque parata sumptibus, quot impenfis fabricata terribilis illa machina fuerit, quæ nitrato facta pulvere, sulphureis plena cadis, vimque ferri immensam, & varia necis instrumenta complexa ineluctabilem moribus, ipsisque adeo civibus ruinam portabat. Tanti videbatur ad commutem inimici fœderis securitatem ac salutem esse momenti, si urbem unam

unam perderent funditus atque everterent. Sed de fortitudine nostra satis, Auditores, quam non insana temeritas, ut Vascones, non utilitatis ratio, ut Normannos, non ambitio futilis, ut Parisinos extimulat, sed una indolis bonitas procreat & incendit; quod alterum, quantum pertineat ad gentis nostrae commendationem intelligite.

Neque enim existimate, Judices, si quid fortiter gestum est unquam à nobis, aut temerariam, aut avaram, aut ambitiosam fortitudinem extitisse. Nos belli necessitas, aut æquitas, nos charitas Patriæ & sociorum salus ad arma capiendâ hortantur & incendunt. At non ita ruimus in hostem præcipites, ut in medio armorum æstu innatæ bonitatis oblitæ videamur. Hosti armato quàm occurrimus audacter, devicto subiectoque tam clementer ignoscimus. Vicisse apud Aremoricos finis belli pariter & irarum est.

Quod si vel inter arma, quæ ferocitæ & atrocitatis habent plurimum, tam placabiles hostibus, tam humani Aremorici esse solent; quanta amicos ipsos charitate, quàm singulari benevolentia complectuntur! Ubi viget uspiam, quàm apud nos, aut fides antiquior, aut societas arctior, aut amicitia constantior? Devinxeris tibi unum è nostris aliquem, neque hoc tam difficilis operæ est, hunc tibi perpetuum in tempus devinxisti. Neque verò id profiteri vereor de nobis, tam insitam videri nostris animis humanitatem ac bonitatem, ut quidquid utriusque reputat ac contrarium est, id vulgò à nostris moribus alienum esse censeatur. Id porro tam verum tamque apud omnes in confesso est, Auditores, ut si quid unquam alicui nostrorum hominum excidat nativæ bonitatis minus consonum, quod vix

evenire videas, nisi fuerit ille peregrinæ malitiæ contagio corruptus ac depravatus, hunc in Aremorica natum esse nemo non neget. Adeo, quàm solemne est, si quis se jactantiùs extulerit, Vasconem, si quis commodis impensius studeat, Normannum, si quis se amet plusculum, Parisinum appellare; tam infedit hæc omnium animis opinio, Aremoricum, nisi qui bonus sit, esse neminem!

Ergo quis nobis hanc invideat laudem, ut boni inter ceteros Aremorici censeamur? Parisini, credo Palmam hanc nobis auferent, & placidam indolis suæ comitatem prædicabunt? Equidem, fateor, Auditores; non sunt illi feroces natura sua, nec inhumani: temperato inprimis mitique natu in solo moderationis non nihil atque etiam comitatis ab ingenio loci mutuatur. Tamen quis inscias eat, esse illos plerumque amantes plus æquo sui? quo fit, ut, dum se admirantur ac depereunt præter modum, minus ad colendos alios & amandos comparati videantur.

Supersedeo pluribus, Judices; & quoniam Fortitudinis ac Bonitatis gloriam Aremorici pro jure suo sibi vindicant, statuite, quàm merito gens nostra cæteris Galliæ populis præferenda sit.

NORMANNUS.

Fuit hoc semper luctuosum nescio quod virtutis fatum, Judices. integerrimi, ut perpetuis malevolorum hominum obtreccionibus objiceretur. Id tamen, an querar apud vos hodie, an mihi potius gentique meæ gratulabor, dum quotidianis adversariorum calumniis video Normannos provocari? Durum est quidem atque intolerabile, non posse virtutem sequi, nisi cum invidiosa homi-

num gente conflictandum sit; hanc verò sortem habere cum ipsa virtute communem, debet perhonorificum videri. Nam cum nulla sit in universo terrarum orbe natio, cui plus vel ingenii, vel indolis bonæ natura infeverit, quàm nobis; idque ipsum insciari palam adversarii non audeant, hanc ineundam duxerunt de Normannis maledicendi viam, ut dotes illas præstantissimas, quibus excellimus, pejorem in partem inverterent.

Audiistis ipsi vestris auribus, quàm duriter & acerbè nos habuerint, quanto cum dedecore traduxerint, quàm malitiosè geminas illas virtutes interpretando in proxima vitia detorserint. Quare ut apertè vobis persuadeam, Judices, nullam esse in Gallia gentem, qua Normanni superiores videri non debeant; hoc unum mihi faciendum incumbit, ut illas, quibus insitam nobis, tum ingenii præstantiam, tum indolis bonitatem impetunt, criminationes diluam, & ab una invidia profectas esse demonstrem.

Ac de ingenio quidem nostro ita sentiunt homines malevoli, ut nos, dum nec hebetes planè, nec plumbeos nasci profitentur ultro, ea, quam adepti sumus, facultate abuti criminentur. Næ liberales illi profectò, qui saltem aliquam ingenii laudem nobis non inviderint. Viderunt enim verò Accusatores non imperiti, quàm temerè stoliditatis ac stultitiæ Normannos insinulassent, apud quos nemo, nisi ingeniosus ac prudens nascitur. Norunt non esse de nihilo, quod suam in Normannia sedem posuisse Sapiëntia nuncupetur. At ecce inclamantes audio, & exprobrantes nobis, quòd callidi præter modum ac vafri, quòd rebus nostris nimium attentè, quòd in struendis dolis ac fallaciis solertes plerumque

& eruditi videamur. Magnum enim verò crimen, Judices, propter quod, non debita modo supra gentes cæteras excellentia privari mereamur, sed in longinquas etiam, si Superis placet, terras amandari.

Id tamen, dum objiciunt illi, quid faciunt nisi innatam nobis prudentiam atque industriam invident? Dolet illis nimirum, quòd in rebus singulis certamus acutiùs, quàm ipsi possunt homines oculati atque perspicaces; quòd tueri res nostras sapienter, quòd easdem solerter promoveri noverimus; quòd apertum latus offeramus nemini; quòd laqueos ac pedicas, quibus illi circumveniri se sinunt, cautè declinamus. Nempe, ut placeamus viris illis honestissimis, ut eorum aucupemur gratiam, ut eorum probari iudicio collaudarique digni simus, imitabimur stuporem ipsorum atque imprudentiam; circumduci nos patiemur alienis fraudibus, cedemus de jure nostro, & pretiosum illud, quod accepimus, & Superis ipsis acceptum gratulamur, sapientiæ manus inertè languere in otio sustinebimus? Hoc porro velle, quàm iniquum est, Judices integerrimi, quàm alienum est ab aurea illa mediocritate, quam nos sedulò Normanni profitemur?

Agite, enim verò an dotes illas, quas gentes cætera natali solo acceptas debent malignè deterimus? An Aremoricis quadratos pugnos, lacertos ingentes, paratum adversus quaslibet nodosorum etiam fustium procellas caput, contractam idoneamque luctæ vel pugillatui corporis brevitem? an Vasconibus Hispanicam ac turgidam oris conformationem, scurrilem plerumque jocandi modum, peregrinum vocis sonum & ad captandos ineptorum risus aptissimum; an Parisinis cultus illos elegantiores, linguæ subtilitatem, um-

bratilem desideriam invidemus? His dotibus gaudeant, per me licet, dum divina saltem Normannicæ sapientiæ particula frui nos patiantur.

Quoniam quid hæc persequor operosius, Judices? Hoc ipsum, quod temere criminantur in nobis rerum nostrarum studium, itane gentis Neustriacæ proprium est, ut, si vitium illud est, eo præter Normannos laborare nemo videatur. Dicite, amabo vos, quæ natio, quæ gens, quæ tellus eo infecta veneno non est? An Vascones, qui lætioris fortunæ forem, si quam adepti sunt, hanc unquam plerumque industriæ acceptam debent? An Parisini, apud quos tam multis in locis rei solerter faciendæ disciplina traditur? An Aremorici, quibus est illud veluti propositum quoddam heroicæ prudentiæ facinus, fallere ut Normannum possint?

Atenim rursus objectant, neque enim ullum faciunt maledicendi finem, qui Normannos impetere tam malitiosè solent; atenim, inquam, rursus objectant, malis utimur ad res nostras artibus, mendacia, dolosa hibemus, cum opus est; neque dubitamus aut veritatis, aut bonæ fidei dispendio, quod è re nostra sit, procurare. Quæ vox illa tandem, aut ubi sunt illi Normanni, quibus id objici meritò possit? O si quos ejusmodi infelix aliquis Neustriæ angulus eduxisset! ut exularent statim à nobis, ut peregrinas longiùs in oras amandarentur! ut Parisinorum, aut Vasconum in grege cum ejusdem farinae hominibus delitescerent! ut meritas nequitiae suæ pœnas exsolverent! Neque enim minùs amica Normannis probitas, & fides minùs incorrupta, quam expers fuci dolique prudentia.

Et fructus sunt illi scilicet suavissimæ illius indolis, quam nobis etiam invident homines malevoli, & quam insiciari palam, quia non possunt, cri-

minari saltem, & pravum in sensum conantur detorqueere. Notum est omnibus, quàm idoneam hominum societati, quàm aptam ad vitæ communis usum, quàm facilem ac flecti ceream aliena voluntate indolem nacti simus. Hoc quidem non negant Normannicæ virtutis æmulatores invidi; sed pusilli abjectique in nobis animi indicium calumniantur. Scimus collaudare quæ bona sunt, quæ mala sunt, prudenter dissimulare; arridere gaudentibus, lugentibus amicè collachrymari. Hoc quoniam hominibus illis non placet, Normanni, inquit, natio comæda est, larvata, personata. Facit morum nostrorum suavitas, amabilitas indolis, ingenii quædam cômitas & affabilitas, ut in benevolentiam cujusque adrepamus, devinciamus animos, & potentibus illecebris in partes nostras pertrahamus. Quid ajunt Parisini? quid Aremorici dictitant? quid Vascones mentiuntur? Quod facimus cumquæ mera cavillatio, mera adulatio est. O infelices Normannos, quibus, cum suavissimo virtutum comitatu, virtutis fructu frui non liceat!

Tamen in Normannos insurgant, quantum volent iniqui obtretratores, nihil nos vel ingenii, vel indolis, quam accipimus à Superis, pœnitebit. Atque ut norint adversarii nostri, quantum & bonitati causæ & judicium æquitati confidamus, parcemus in eos maledicta congerere, qui nos maledictis appetierunt; & una virtute contenti, virtutis etiam præmio, si oporteat, ultro lubenterque carbimus.

P A R I S I N U S.

Quid prius mirer, aut quid mirari magis conveniat, Judices æquissimi? novamne ac singularem profus istorum hominum in dicendo confi-

den-

dentiam, an vestram in eisdem audiendis humanitatem atque patientiam? Nam quis ferat, amabo vos, eò venisse temeritatis peregrinos atque alienigenas, ut in urbe totius orbis facillè primaria de principatu originis contenderent; ipsosque civitatis ejusdem indigetes Judices atque arbitros non vererentur, quorum non judicium modò, sed vultus etiam atque oculos pertimescere debuissent?

Equidem diù multumque dubitavi, Judices, num fuit inani verborum pompa orationum confutandas aggrederer, & tam perspicuam apertamque Parisini juris antiquitatem ullo orationis præsidio confirmarem? Verùm ne fortè ex meo silentio occasionem illi raperent efferendi sese jactantiùs, pauca Parisinorum in gratiam Parisinus ego sic loquar, ut non tam jus tueri dubium contra temeritatem atque audaciam, quàm oblatum collaudandæ patriæ locum videar lucro apposuisse.

Tamen nolite expectare, Judices, ut verendam civitatis hujus antiquitatem, quam à Trojano Paride quidam repetunt, ut superbam monumentorum varietatem, ædificiorum magnificentiam, palatiorum multitudinem extollam; ut nobilitatem populi, opes, fortunas vobis ostentem. Hoc unum habeo dicere, quod citra omnem jactantiæ suspensionem prædicari de civitate Parisiensi, de nulla alia pronunciarî possit; quòd non Europæ tantum, sed totius orbis caput haberi debeat; quòd Galliarum oculus, sedes majestatis, aulae domicilium, præclararum artium officina, ingenii politioris habitaculum, doctrinæ palæstra, leporis, elegantiae, venustatis, institutionis bonæ schola omnium calculo nuncupetur.

Et verò ubi gentium tandem Regum majestas tanto apparatu ac splendore se prodit & explicat? ubi vi-

situr politior Aulicorum cœtus? ubi vigent acriùs Literarum studia? ubi liberales disciplinæ diligentius excoluntur? ubi perficitur ingenium accuratiùs? ubi Juventus feliciùs educatur? ubi denique lepor, elegantia, concinnitas magnificentius dominantur?

jam percurrere, si voles, singulas Galliarum provincias; Europam totam perlustra. Sed quid Galliam, quid Europam dico? orbem etiam universum scrutare diligenter. Invenies aliquem usquam populum, apud quem aut indolis suavitas major, aut amabilior morum docilitas, aut propensior vividiorque ad omnem virtutis cultum alacritas eluceat, quàm apud Parisinos? Hic pietas sine affectatione, gravitas sine arrogantiâ, magnificentia sine ostentatione, candor sine fallacia, prudentia sine simplicitate, suavissimus denique virtutum omnium comitatus sine ullo vitiorum contagio efflorescit.

Verùm quid hic immoror, aut quid adjiciam plura ad gentis nostræ commendationem, dum illi ipsi, qui Parisini populi gloriam verbis elevant, eandem factis omnî prædicatione efficacius extollunt? Quotus enim quisque eorum est, qui versari Parisiis non ariet & annumerari nobiscum non gloriatur? Quo studio nostræ consuetudinis suis illi de provinciis Parisios convolant? quàm agrè, quo bonæ urbis desiderio in easdem recedunt aut necessitate temporum, aut rei familiaris inopia? Videas qui parcè vivunt apud se, duriter se habeant, qui delitescant rure multos per annos defraudentque genium, ut comparare aliquid unciatim possint, unde victitare nobiscum aliquandiu Parisiis liceat. Scilicet notum hoc ipsis spectatumque est, & meritò quidem, Judices, tam-

diu

diu se rudes atque impolitos fore, donec in hac nostra urbanitatis ac leporis officina culti fuerint ac perpolitati. Videre mihi videor famosas illas, & omnium gentium præconiis celebratas Athenas, quò ex universis orbis partibus spectatissimi quique viri ita confluerent, ut nemo vel ad ingenii, vel doctrinæ, vel elegantiae famam posset aspirare, nisi in illa artium omnium palæstra prius fuisset exercitatus.

Inscias eant per me licet, & orationi reclament meæ vel Normanni, vel Vascones, vel Aremorici, quorum hic magnam video vel intra domesticos hujus Lycæi parietes multitudinem congregatam. Est eorum aliquis, quem nostræ urbis pigeat? cui desit hic aliquid ad bene beatèque vivendum? qui præclare secum actum non putet, si domesticos Parisiis penates figere in perpetuum liceat?

Quare videte, amabo, Judices, si qui forte hic essent, quod ego non crediderim, gentem in nostram minus liberaliter affecti, ne, si quid pejus in Parisinos statuunt, sibi ipsis contradicere, & quod sua agendi ratione palam approbant, id tacitè malignis ac sinceris parum iudiciis improbare videantur.

PICARDUS

Inexpectatus & improvisus Intercessor.

Ergo sic despiciunt nos Picardi? dum illi de Principatu acriter inter se contendunt, nos interim inertes ac lenti oriabimur? ò Picardorum fors luctuosissima? Itane vero inventum esse neminem, qui nostras partes ageret, & illatam provinciam nostram injuriam vindicaret? Exoriatur aliquis in tam florenti juventute dignus ultor nostri nominis! Nemo se of-

feret? nemo illorum hominum fastuosam sagacitatem retundet? Tamen non inulti moriemur. Ipse, ipse, quamvis sciam in tota gente nostra inferiorem esse me neminem, pulpitem conscendam. Date locum, atque imparatus licet, ex tempore perorabo. Si natura negat, dabit indignatio, unde exultantes juveniliter derisores illos aggrediar, superem, dejiciam.

Itane vero contemnendi vobis videmur, homines belluli ac polituli? Ut mihi movistis bilem, dum fucata ac ceruffata oratione nugas hic vestras divenderetis! Hic ingenium scilicet, ille corporis elegantiam, alius fortitudinem, alter auream indolis bonitatem, quasi res suas ostentarunt. Atqui scire vos oportet, hoc esse Picardorum fatum, ut nulli vestrum hac in re cedere videantur.

Ac de ingenio primùm quoniam illi tam acriter disputant, atque res inter suas nobilem illam suppellectilem annumerandam putant; agite, quaeso vos, Judices, qua tandem in re positam ingenii vim, aut quem ingeniosum esse creditis? Eumne, qui confectetur ambitiosius inanes sententiarum flosculos, magnificam verborum pompam, futilem ac ludicrum totius orationis apparatus, quem illi tam insolenter extulerunt? Ille, ille ingeniosus est, qui præditus bono, ut ajunt, sensu; qui bene comparatus à critirio, qui rectam singulis in rebus adhibere norit iudicandi normam ac regulam. Hanc porro laudem nobis quis invidet, Judices, aut quis venire nobiscum in contentionem confidat?

Elegantiam corporis ac politulam formæ venustatem, quam Vascones & Parisini tantopere jactitant, nihil moror: novi quam parum isthæc ad veram laudem pertineant, & quæ ipsi non fecimus, vix ea nostra putamus. Tamen nolite superbire insolentius.

ele-

elegantuli homunciones; sunt & in patria nostra, qui nihil in ea re vobis cederent. Ac licet fieri de cæteris ex me conjecturam non velim; tamen nihil video, quod in hac nostra mediocritate tantopere sit contemnendum.

Quamquam ferrem æquius, Judices, elegantulos ac politulos haberi pusunculos istos, nisi etiam & fortitudinis laudem sibi impudenter arrogarent. Egregium enim verò fortitudinis domicilium, tantula delicatorem hominum corpuscula! Næ consultam parum illi æstiment naturam, Judices, quæ tanto hospiti tale præparasset hospitium! Qui plenos nervis ac robore lacertos, amplum ac spatiosum pectus, latos humeros, ac cætera corporis firmamenta ostentare possunt, illi, per me licet fortes ac generosi nuncupentur. Sed quid ego hæc disputo verbosius? Est aliquis vestrum, qui facere cum Picardis fortitudinis periculum velit? qui conferere nobiscum manus audeat? siletis, obstupescitis? Ne Vasco quidem hiscere contra quidquam confidat? Prudenter vos quidem ac consultò facitis; neque ii pariter sumus, quibus rixæ contentionesque placeant.

Tamen hoc restabat unum, Judices, ut illi candorem ac bonitatem indolis Picardis inviderent. Quo quid iniquius, amabo vos, quid alienum magis à communi hominum opinione jactari poterat? Quasi sit aliquis suspiciam, qui nesciat, tam esse propriam Picardiæ bonitatis laudem, aut boni nature *οχλο* Picardi nuncupentur! Atque uinam non tam boni semper, Judices! Si quis est in nostra gente navus, is ab una bonitate profectus potuit videri. Quamquam nihil pigeat; juvat, vel aliquo nominis nostri dispendio, bonitatem stueri tanquam nostram posse.

Non ego vos morabor oratione longiori, Integerrimi Judices. Facite, quaeso; ut quanto contumeliosius despectam in hac controversia gentem nostram sensistis, tanto illustriorem in Picardos sententiam feratis.

ARBITER ET JUDEX

Controversiæ.

Non est illud novum & insolens, quòd inter eos, qui varias orbis regiones incolunt: de prærogativa patriæ, quam singuli agnoscunt suam, frequentes ac vividæ contentiones oriuntur. Est hic ipsius naturæ sensus, quæ, ut neminem patitur esse eorum immemorem, à quibus vitam accepit, ita nec terram illam, quam quisque nascens primùm aspexit, cuius adolevit in sinu, cui munera debet, quibus fruitor, sinit oblivisci. Quare adeo reprehendendum non putem studium illud, quo tuendæ & supra cæteras extollendæ patriæ suæ nobilissimi Juvenes exarserunt, ut dignum laude, dignum ingenuis ac liberalibus animis esse iudicem. Verùm nec cæcus, nec injustus esse debet hic amor natalis soli, qui vel temerè sentiat de suis alienisque rebus, vel iniquum de iisdem iudicium ferat.

Equidem sensimus vos, quotquot estis, oculatos imprimis ac perspicaces in pervidendis rerum momentis, quæ singulorum causæ suffragari poterant. Non latuit Vasconi nata illa ingenii sagacitas atque solertia, quam rebus suis promovendis illi Gallie ulterioris incolæ non infeliciter adhibent. Extulit imprimis insitas genti suæ dotes corporis & animi, quæ perstringere oculos & facere fucum solent: prædicavit confidenter præfractam illam urbanæ fron-

tis

tis audaciam, quam nullus repulsæ metus perturbet, nec tentati temere plerumque operis irritus labor infringat. At non vidit, aut certè dissimulare visus est externailla, quibus Vascones gloriantur, vel corporis, vel animi ornamenta, non absimilia videri nascentibus identidem ex improvise in media aeris regione facibus, quarum illud fatum est, ut curiositatem primò moveant & admirationem; mox dum resolvuntur & evanescent, vanitatis suæ atque inanitatis admoneant.

Meliorum in Aremorico fidem experti sumus. Nam ingenii politioris elegantiam, facundiam in dicendo, in jocando dicacitatem rebus in suis numerandas non putavit. At fortitudinis gloriam atque indolis bonitatem ita sibi vindicavit tanquam suas, ut in utraque non modò cuiquam non cederet, sed etiam superiorem agnosceret neminem. Hoc porro tamne verum est, quàm ille profiteretur? Absit ut Aremoricæ genti, quam magno semper duxi ponendam in loco, ego detraham, aut quidquam laudis illius, quam meretur, deterere videar. Scio minimè malos esse Aremoricos; imò probitatem in ipsis, fidem, devotum in amicos studium agnosco & veneror. At propensam illam ad bene merendum voluntatem, qua potissimum illi gloriahtur, numquis exoptulare verè possit sic exhaustam videri suæ gentis in gratiam, ut ejusdem minus ad ceteros pertineat? Quod spectat ad fortitudinem, quam rebus pelago præclare gestis consignatam inprimis fuisse Aremorici jactitant, nemo certè hanc ipsis invidet laudem, aut de regno Gallico bene meritis ultro non gratuletur. Tamen ad acuendos stimulosque heroum istorum animos plusne virtus ipsa, quàm utilitatis illecebra valeat, contentiosam

movere quæstionem abstinemus.

Laboravit in eo tota Normanni industria, ut, quam malitiosi homines inultam suæ genti subdolæ mentis, suisque commodis servientis animi calumniam depelleret. Dolent illi nimirum hoc sibi vitio dari, quod apud ipsum summæ sapientiæ specimen est; tamque insitum homini putat esse res promovere suas, dum occasio commoda se offert, ut miretur id in se tanquam vitiosum incusari, quod in omnes, quodcumque nacti sunt solum, cadere necesse sit. Hoc porro si Normanno condonabimus, ut candidæ & ingenix mentis laude perfruatur; si neque eo incusandus nomine videbitur, quòd utilitati propriæ studeat præter modum; an continuò Principatus prærogativam feret, & cæteris, quibuscum ipsi hodie contentio est, anteponendus censebitur? Non est, mihi credite, tam ambitiosa gens illa, ut priores partes sibi vindicet, si modò ingenii sui atque indolis obtrectatoribus os occluserit. Imò quoniam ita comparatos Normannos experimur, ut sola virtute contenti, virtutis premio ultro lubenterque carere sustineant; ne ipsis hanc invidemus gloriam, ut cum cæterarum virtutum comitatu singularis modestiæ conscientia perfruantur.

Et Picardum laudis æmulatio stimulat: homini si creditur, debetur genti suæ contentionis hodiernæ palma, nec sine gravi offensione Picardia potuit principatu frustrari. Extemporalem ingenii factum, acres animos, nec impolitam, pro gentis indole, Orationem suspexistis. Tamen putatis rem actam feridò, aut tantam esse Picardo fiduciam, ut reliquos inter Galliæ populos prærogativam ambiat? Ego non temere forsitan suspicer, fecisse innatum patriæ amorem, & insitæ bonitatis mentem

con-

consciam, ut doleret nullam haberi de provincia sua quæstionem, & Picardos nullo reputari in loco, qui ubi agitur de gloria, silentio præterirentur. Quare, ne qua sit hominibus bonis exoptulandi causa, noverint esse se eo apud nos in pretio, quo decet, tamque verendos apud omnes, quam amandos videri.

De Parisinis una moveri deinceps controversia possit, Judices, & quem inter omnes, qui primas sibi vindicant, tenere debeant gradum, dirimendum superest. Mihi porro visa est, credo item & vobis, dicentis oratio pro tuenda urbe regni primaria, verecunda inprimis ac modesta, qui non tam in celebrandis gentis suæ moribus, quàm in ipsa locorum, quæ nactus est commendatione moratus sit. Tamen quis neget Parisinos habere multa, quæ citra cujusquam vel invidiam vel offensionem laudanda videantur. Est uspiam urbs aliqua, quæ tam moratos, tam candidos, tam in omni vitæ commercio commodos cives & expetendos ferat! ubi suavitas indolis amabilior, politioris cultus elegantia, festivior ingenii viget amenitas? Est aliquis in provinciis educatus tam feliciter, qui sibi ad humanitatis ipsius perfectionem deesse aliquid non putet, quando Parisinos inter excultus ac perpolitus, inde bonarum artium gustum

ac saporem non contraxerit. Sed quoniam ista pro jure suo ambitiosius sibi non arrogat Parisinus Orationis, hæreamus inter eos limites, quos ipse sibi præscripsit. Laudavit antiquitatem hujus urbis, majestatem, apparatus, magnificentiam; commendavit multitudinem civium, nobilitatem, elegantiam, comitatem. Extulit tot celebres Academies, in quibus excoluntur ingenia, erudiuntur, perficiuntur, tot officinas omnis generis artium, quæ naturam æmulantur tam solerter, pœne dixi, vincunt ac superant. In quo quis ipsius Orationi reclamet, aut venire dignitatis in contentionem confidat? Quamquam ex ipso litigantium judicio, quid de Parisinis sentire conveniat, æstimemus. Agite, quotquot estis; si vestra vobis provincia tantum placet, quid juvat immorari Parisiis cum fastidio? Repetat unusquisque Penates suos, & illic beatam ac felicem sine rivali vitam exigit. Quid exteris invisasque sedes tot sumptibus incolitis, quibus bene esse licet natali in solo, & vestros inter populares amorem patriæ dulcissimum explere? Sin verò vos tanta gentis vestræ ceperunt rædia, & vivere nobiscum & nostris institui moribus lucro apponitis, fateamini necesse est, nullum in tota Gallia populum esse, Parisinis præferendum.